

„СВЕВЛАД“ – www.svevlad.org.rs

Од Нестора до Шафарика. Преглед теорија о прадомовини Словена до 19. века

Објављено: април, 2015.

Од Нестора до Шафарика. Преглед теорија о прадомовини Словена до 19. века

Приредила: А. М. Обровски

Током дугог временског периода и развоја историјске науке, са новим сазнањима, мењале су се и претпоставке о етничкој колевци Словена. Одређени број историчара је тражио у Азији, други на Медитерану, трећи у срцу Европе. Један од разлога за овако разнолика тумачења био је и релативно касно помињање Словена у делима грчких и римских писаца.

У овом тексту дајемо преглед најзначајнијих теорија о словенској етногенези, са циљем да се читаоци упознају са ширином претпоставки које су биле актуелне до краја прве половине 19. века.

Дунавска или балканска теорија

Била је нарочито популарна међу средњовековним хроничарима и уживала примат у историјским списима све до 15. века. Према овој теорији, колевка Словена је у Илирику, Подунављу или у Панонији. Њени најпознатији заступници су: Нестор, Герберштајн, Богухвал, Кадлубек Викентије, Далимил, Прибил Пулкава, Јан Длугош и други, и код већине се осећа утицај библијских учења.

Монах Печерског манастира и летописац Нестор (11-12. век) кога сматрају и оцем историје Древне Русије, у свом делу „Повест минулих лета“ каже да су се Словени после догађања са Вавилонском кулом настанили на подручју око Дунава; тачније доњег тока Дунава и Паноније, територији која је у његово време припадала Угарској и Бугарској, да би се одатле после ширили ка земљама које и данас настањују.

Захваљујући овом монаху, теорија о дунавском пореклу Словена је дуго била владајућа у Русији и појављивала се као примарна све до 17. века, кроз дела „Књига царског родослова“ (16. в), Књига родослова (17. в), као и дело Аустријанца, барона и дипломате Сигисмунда Герберштајна. Василиј Татишчев (17-18. век) већ напушта ову идеју.

Икона летописца Нестора

Краковски епископ и пољски историчар (написао „Пољску историју“) Кадлубек Викентије (13. век) је словенску колевку сместио у Закарпатје, прецизније Панонију и Бугарску.

Други пољски историчар, Богухвал (13. век) је, слично томе, сматрао да је Панонија колевка Словена, а да је словенски прародитељ Пан имао три сина: Чеха од кога ће настати Чеси, Леха од кога су Пољаци и Руса - Руси. Они су завладали територијама које ће се после прозвати Чешка, Пољска и Русија.

Далимил, чешки свештеник и летописац који је живео у 14. веку и оставио нам чувену „Далимилову хронику“ је тврдио да су Словени после догађања у вези са Вавилонском кулом населили Илирик, одакле су се после раширили.

Једна од страна Далимилове Хронике, на којој

је приказан лик Св. Вацлава

Нешто млађи чешки летописац, Прибик Пулкава из Радењина, у својој „Чешкој хроници“, писаној на латинском и чешком, тврди да су после зидања Вавилонске куле Словени прешли Халдеју и Босфор и настанили се на Балкану и Подунављу.

Иначе, Пулкава је био најпре писар прашког архиепископа, а у периоду 1373-1377. и ректор прашке школе.

Страна из Хронике Прибика Пулкаве

Већина ових хроника помиње како се из тог словенског становништва одвојио Чех и/или Лех и преселио са својим родом северно или североисточно, оснивајући Чешку, Поморје, Кашубију, Русију и др.

Тако је Јан Длугош¹ (15. век), пољски дипломата, свештеник, војник и историчар писао како су се Словени, после зидања Вавилонске куле настанили у Панонији, као и у Бугарској, Србији, Босни, Хрватској, Далмацији, Илирији, Каринтији² и јадранском, јонском и егејском приобаљу. Ово најстарије словенско пребивалиште најпре напуштају Чех и Лех, насељавајући своја племена источно од Лабе, а онда и руске земље.

Матеј Меховски је живео у време када су у пољској историографији биле популарније новгородска или енетска теорија, а заступао је тврдњу да је словенска прадомовина била на територији Македоније, Далмације, Истре, Албаније, Тесалије. По њему су Пољаци потекли из Хрватске и Далмације и језик им је ближи оном којим говоре Словени у Далмацији него руском, како су тврдили заговорници новгородске теорије.

¹ Први пут у историји, 1479. године, управо Јан Длугош помиње термин 'иго' за период татарске владавине над Русима.

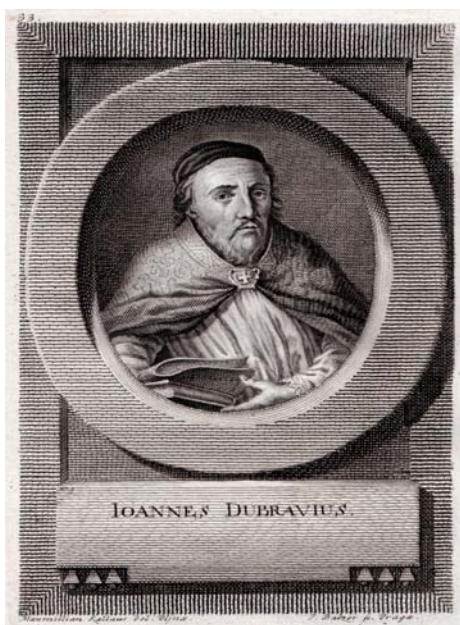
² Област на југу данашње Аустрије.

Теорију о дунавском пореклу још су заступали и Михал Френцел, лужичкосрпски филолог који је деловао у 17. веку, А. Л. Шлецер, Х. А. Шлецер, И. Х. Гатерер, као и професор Петар Катанчић, Србин католичке вере који је живео на прелазу из 17. у 18. век.

Сарматско-скитска теорија

У 15. и 16. се развија, а током 17. и 18. века постаје веома популарна теорија по којој су Словени потекли од старих Сармата, народа са простора предње Азије. Одатле су најпре дошли у јужни део источне Европе, да би се касније раселили на запад, југозапад и север. Осим Сармата, Словени се по овој теорији везују и за Роксолане, Ските и Алане. Представници овог начина размишљања о словенском пореклу су: Јан Дубравски, Григорије Лавовски, Мартин Кромер, Александар Гвањини...

Чешки историчар, свештеник и хуманиста Јан Дубравски³ у свом делу „Historia Bohemica“ први истиче како су Словени добили име према термину 'слава, славни'. Постојбина Словена се, према њему, поклапа са Птолемејевом Сарматијом и налази се између Висле, Сарматског океана⁴, Карпата и Дона.

Јан Дубравски, чешки историчар

Професор Академије у Кракову и архиепископ Лавова Григорије из Санока (15. век) је такође тврдио да је прва домовина Словена Сарматија, одакле су се нпр. Пољаци раселили око Висле, те да су то заправо били антички Венеди. Како су временом постајали бројнији, уследиле су и нове сеобе у Дакију, Мезију, Далмацију и Илирију. Посебно важна тврдња овог филозофа је да „Словени који

³ Познат и као Јан Скала.

⁴ Сарматски океан, Скитско море или Балтик.

данас живе на територији од Балтика до Јадрана, говоре 'на једном језику са незнатним нијансама'⁵.

Мартин Кромер (16. век), пољски бискуп, дипломата, картограф и историчар, уједно је био и лични секретар двојице краљева Пољске. У својој књизи „Пољска“ истиче да је прапостојбина Словена била Сарматија, коју смешта у источну Европу. Преци Словена су, по њему, Сармати и Венеди, који су на тај простор дошли из Месопотамије. Из Сарматије се расељавају дуж Висле, Одре и Лабје, а затим ка Дунаву и Балкану.⁶

Портрет Мартина Кромера.

Александар Гвањини, издавач и аутор неколико историјско-географских радова, живео је на преласку из 16. у 17. век⁷. У свом трактату „Опис европске Сарматије“ тврдио је да су преци Словена били Сармати из Русије, који су ту дошли из Асирије, предвођени Хомером. Претходно се део њих називао Енетима и боравили су у Пафлагонији⁸.

Гвидо из Пизе, који је остао упамћен као „Равенски географ“, у свом спису „Географика“ написаном у 17. веку, ослањајући се на велики број античких латинских списа, везивао је Словене за пределе између Балтика и Карпата које је он називао Словенском Скитијом⁹.

Историчар из Дубровника (Туберо Черва) Лудовик Цријевић¹⁰ је на прелазу из 15. ка 16. веку тврдио да су преци свих Словена били Руси из европског дела

⁵ Седов, 17.

⁶ Кромер сматра да су Вандали и Словени-Венеди народи различитог порекла, што је дистинкција која се први пут јавља у историјским списима управо код њега.

⁷ Рођен 1538. у Верони, умро 1614. у Кракову.

⁸ Античка покрајина на обалама Црног мора; северна Анатолија.

⁹ Део источне Европе и централне Азије чини Велику Скитију. Гвидо ту смешта Хазаре, а разазнајући заправо две Скитије, у ову другу која се по њему налазила између земаља Финаца, Нормана, Карпа и Роксолана, смешта Словене. В. В. Седов претпоставља (16) да је „Гвидова 'Словенска Скитија' представљала западни део Птоломејеве Сарматије, то јест област између Балтичког мора и Карпатских планина“.

¹⁰ Истакнута дела: "Записи о свом времену", "О пореклу, обичајима и подвизима Турака", "О пореклу и развоју дубровачког града". Био бенедиктинац. Критиковао ватиканску политику, због чега је његово дело стављено на Попис забрањених књига 1734. године.

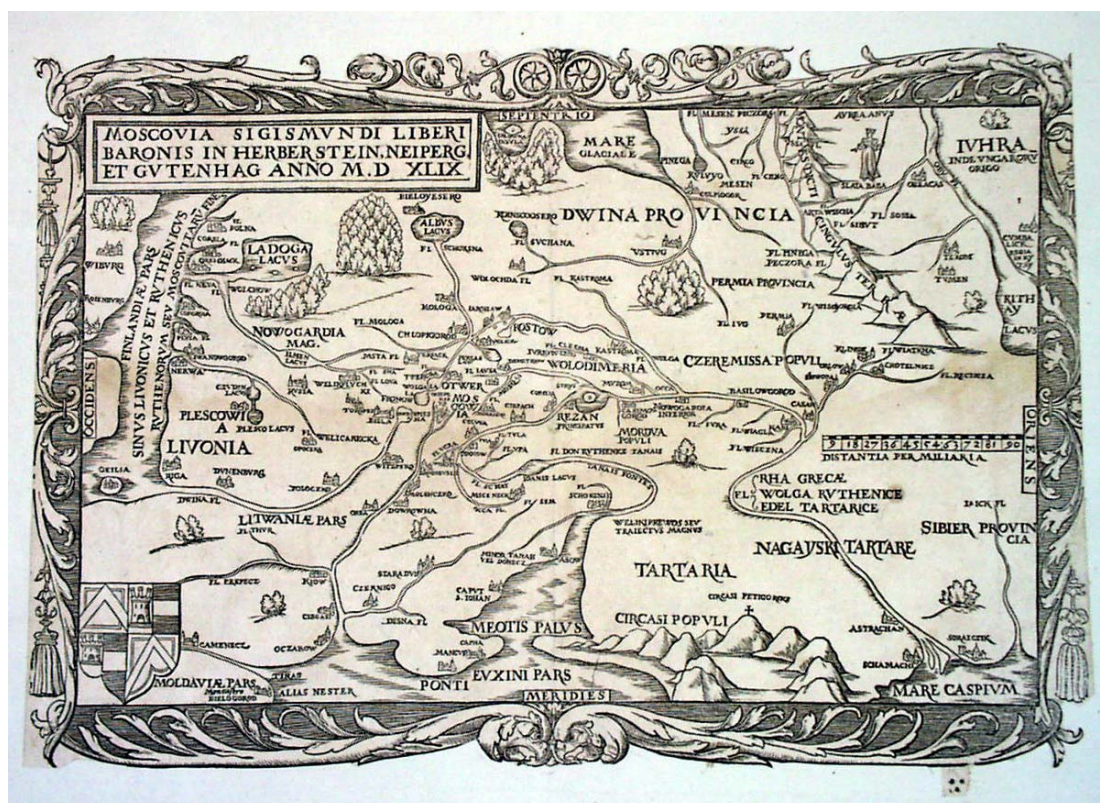
Сарматије, да је један део прешао Вислу и стигао до Лабе (Пољаци и Чеси), а други су се спустили ка југу и населили Подунавље, одакле су их после потиснули Угри. У Илирију су стигли у 6. веку, приморавши домицилно становништво да прихвати њихов, словенски језик.

Јан Матјаш Судетски, професор права на Универзитету у Прагу, деловао је почетком 17. века и указивао је да су преци свих Словена били Сармати са северног приобаља Црног мора.

Ова теорија је присутна и у делима пољских историчара Ј. Пасторијуса, П. Пјасецког, Ст. Клечевског, код Чеха А. Стредонијуса, Б. Балбина, Ф. Публичка, П. Долежала, Јана Кристијана Јордана, али и код немачког лингвисте Г. В. Лајбница и Ф. Кливера.

Новгородска теорија

Бернард Ваповски, пољски историчар и један од водећих картографа¹¹, живео је на размеђи 15. и 16. века. Тврдио је да су Роксолани¹² такође Словени и да и једни и други потичу из Московије, тј. из околине језера Словеное, у околини старе новгородске земље, одакле су се расељавали ка Дњепру, Дунаву и другим деловима Европе.

Карта Московије, према Херберштајну, 1549. године.

¹¹ Назван и „оцем пољске картографије“, коме је Никола Коперник асистирао у мапирању Краљевства Пољске.

¹² Сарматско племе првобитно настањено западно од Дона.

Станислав Варшевицки, пољски језуит, богослов и дипломата, следио је мисао Ваповског када је тврдио да Пољаци потичу из Великог Новгорода, те да су сличности Пољака са Новгородјанима више него очигледне и у језику и у изгледу.

Пољски историчар Мацеј Стријковски (16. век), попут Ваповског, најстарије Словене такође налази у Московји, одакле потичу и Западни и Јужни Словени који су се касније настанили на простору између Балтичког и Јадранског и Егејског мора, мешајући се са локалним становништвом. Овоме додаје и тврдњу да „руски језик представља најстарији словенски језик“¹³.

Касније ову теорију заступа и хрватски научник из Шибеника Фауст Вранић (поч. 17. века) који тврди да су Словени кренули из Московје, када су се раселили у пределе које данас насељавају.

Енетско-вандалска теорија

Представници: Алберт Кранц, Мартин и Јоахим Бељски, Јован Рајић.

Немачки историчар, правник и теолог Алберт Кранц (15-16. век) у својој књизи „Вандалија“¹⁴ говори о истоветности Словена са Вандалима, што је базирао на звучној сличности етнонима Венеди и Вандали и ослањајући се на чињеницу да су, пре или касније, и једни и други живели на обалама реке Висле.

Мартин Бељски

Пољски историчар и ренесансни поета Мартин Бељски (16. век) Енете који се помињу у Хомеровој „Илијади“ сматра Словенима. О томе пише у својој књизи „Пољска хроника“, у последњем поглављу под називом „Енети“. Енети или Енеди су дошли из Мале Азије, са обала Црног мора и суседства Пафлагонаца и после пада Троје населили Илирију, а одатле Истру, Далмацију и Мезију; али је међу своје тезе уврстио и ону по којој је Александар Македонски наградио

¹³ Седов, 18.

¹⁴ *Vandalia, sive Historia de Vandalorum jerq origine.*

Словене повељом за верност у служби¹⁵, за коју се тек касније испоставило да је чешки фалсификат¹⁶.

Ову теорију заступао је и српски историчар, писац, педагог и архиепископ Јован Рајић (18. век). У свом најзначајнијем делу „Историја разних народова, наипаче Болгар, Хорватов и Сербов“ каже да су Словени бранили Троју као Енети, одатле су дошли у Европу и основали Венецијанску републику, одакле потичу и Илири.

Западни историчари су у 18. веку, са друге стране, почели одлучно да негирају тезу о томе како су Венети Словени, тврдећи да Венети из Италије не потичу из Мале Азије, те да су ближи Галима-Келтима.

Теорија о северном пореклу Словена

Јавља се превасходно међу јужнословенским средњовековним ауторима, по којима су њихови преци дошли из предела Пољске и Чешке, прешавши Дунав. Оваква промишљања потекла су из предања да су се Јужни Словени населили на Балкану дошавши са севера.

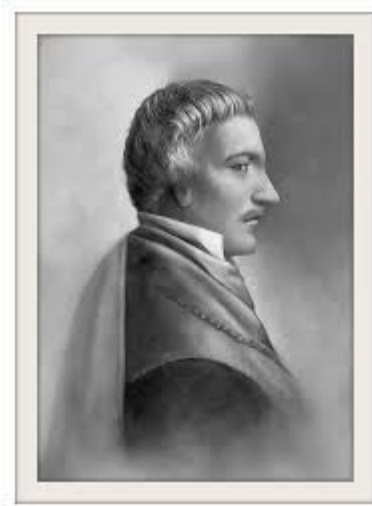
Споменик Јозефу Добровском у Прагу.

Условно речено, чешки филолог Јозеф Добровски (1753-1829) припада заступницима ове теорије, јер је у свом делу, осим да су Словени посебан европски етнос, тврдио да првобитно потичу из горњег тока Висле, Одре, Лабе и Мораве, одакле је између 4. и 7. века почело расељавање на север, исток, запад и југ, док савремени Пољаци и Словаци и даље живе на територији оригинале словенске прапостојбине. Касније коригује мишљење, тврдећи да Словени потичу од Птоломејевих и Плинијевих Срба који су живели у доњем Поволожју, близу ушћа Волге у Каспијско море, одакле су прешли у Европу.

¹⁵ Седов, 15.

¹⁶ Седов, 19.

Вавринец Суровјецки (1769–1827), пољски историчар, слависта, публициста, антрополог и економиста, сматрао је да су од давнина Венеди-Словени као становници Европе заузимали огроман простор од Висле, горњег тока Дњепра и Волге, до Балтика. То је уједно био разлог и зашто их древни писци мање помињу него остале народе (Трачане, Келте, Германе, Ските). Тек после окончања хунске владавине, они су почели да се шире ка Подунављу, заузимајући доцније територије на којима су пре тога живели Скити, Сармати, Алани, Роксолани, Илири, Гети, Готи и други.

Пољски историчар Вавринец Суровјецки

Највећи руски историчар прве половине 19. века, члан Императорске академије наука и аутор „Историје Руске државе“, Николај Михајлович Карамзин је такође, анализирајући текстове грчких и римских аутора, сматрао да је првобитна словенска домовина била у сливу Висле, између Балтика и Дакије. Притом, Карамзин узима у обзир могућност да су Словени-Венеди дошли из Азије, али у његовом промишљању превагу односи чињеница да их историја затиче у Европи, те да се по начину живота и обичајима умногоме разликују од азијских народа. После петог века се шире ка Дунаву, Јадрану, по Балкану.

Портрет Н. Карамзина - Тропињин

Интересантно је да Карамзин сматра да су Словени релативно касно дошли на територију Русије и, позивајући се на Нестора, нуди могућност да су се ту доселили из подунавских земаља.

Европа као прадомовина

Теорија која је у неким сегментима слична претходној, али словенску прадомовину види на ширем ареалу.

Рус Зоријан Доленга Ходаковски (1784-1825) изучавао је градишта Старих Словена и дошао до закључка да су, од Елбе до Каме и од Двине до Балкана, међусобно слична и говоре о словенском животу на огромној територији од најстаријих времена.

Павел Јозеф Шафарик (1795-1861), словачки филолог који је одлучно утицао на развој славистике¹⁷, велики пријатељ српског народа и писац прве историје српског језика, поставио је темеље словенске етнографије.

Павел Јозеф Шафарик

Сматрао је да словенске почетке треба тражити у Европи, не улазећи у питања њихове давне миграције. Стару домовину лоцира у пределима средње и источне Европе, док Будине, Невре и Борисфене (Ските земљораднике) види као југоисточне Словене. Узмичући од Келта, у 5. веку нове ере, Словени Паноније и Илирика селе се иза Карпата, код својих сродника, али укупно и даље насељавају огроман простор: од Одре до Дњепра и од Карпата до Балтичког мора и Иљменског језера.

Теорија о аутохтоности

¹⁷ Према Шафарику, чисти словенски етноними били су: Срби, Ставани, Велти, Карвони и др. Седов, 29.

Тома Сплитски је у својој хроници, написаној током 13. века, тврдио да су далматински Хрвати аутохтони народ.

Немачки научник Карл Антон је Словене сматрао аутохтоним становништвом Илирије.

Међу ове теорије свакако треба додати и ону по којој се до реконструкције положаја словенске прадомовине долазило уз помоћ етимологије¹⁸.

Овакви покушаји утврђивања етногенезе Словена „етимологизирањем“ су нарочито били распрострањени међу научницима у периоду од 17. до 19. века. Не мали број пута су се ослањали на случајне сличности у звуку назива племена, народа, места или божанстава. Овај приступ карактерише поистовећивање Словена са Илирима, Келтима, Гетима, Готима, Скитима, Сарматима и другим.

И, кад је већ реч о Готима, свакако треба поменути „Летопис попа Дукљанина“. Поп Дукљанин (13. век) из Црне Горе у свом „Барском родослову“¹⁹ говори о етничком јединству Гота и Словена. По њему, Готи су се на прелазу између 5. и 6. века доселили на Балкан, где су до краја словенизирани.

Михаил Васиљевич Ломоносов

Од значајнијих историчара још треба поменути и Русе: Инокентија Гизела по коме Словени воде порекло од Мосоха, шестог Јафетовог сина; М. В. Ломоносова, В. Н. Татишчева (прапостојбина је Русија), потом Јана Потоцког²⁰ који је објавио три књиге које су садржале историјска сазнања о Словенима, од извода из средњовековних хроника, преко етнографских записа и топонимије, до приказа средњоевропских аутора о Словенима²¹.

¹⁸ Наука о пореклу речи.

¹⁹ *Gesta Regum Sclavorum*.

²⁰ Пољски племић, лингвиста, етнолог, египтолог, живео од 1761. до 1815. године.

²¹ Ските сматра Словенима.

Портрет Јана Потоцког.

Немачки научник Каспар Цојс (19. век) је такође објавио вишетомно издање у коме су била сакупљена сва до тада позната сазнања о Словенима.

Каснија истраживања добијају на дубини увида и мултидисциплинарности. Развој лингвистике и археологије, удружене са претходним достигнућима, увелико је допринео прецизности и утемељености идеја о месту древне колевке Словена.

Литература

Валентин Васиљевич Седов, *Словени у далекој прошлости*. Академска књига, Нови Сад, 2012.

Седов, Валентин Васиљевич, *Происхождение и ранняя история славян*. - Москва: Наука, 1979.

Кристијан Обшуст, *Конструкција словенства у политици и науци*. Центар за алтернативно друштво и културно деловање, Београд, 2013.

Интернет стране

(приступљено 30. и 31. јануара 2015)

<http://www.drevlit.ru/texts/d/dlugosh11.php>

<http://www.knihovnazn.cz/referaty/osobnosti-regionu/1495-dubravius-jan-asi-1486-1553.html>

<http://paleografie.org/UK/index.php?target=gallery290&mid=324>

http://dic.academic.ru/dic.nsf/brokgauz_efron/124419/Варшевицкий

<http://en.wikipedia.org/>

<https://ru.wikipedia.org/>

<http://pl.wikipedia.org/>

<http://sk.wikipedia.org/>

<http://cs.wikipedia.org/>